

Кепен суwy

Category: Kitapcy, Oba hojalygy: maldarçylyk we ekerançylyk
написано kitapcy | 26 января, 2025

Кепен суwy KEPEN SUWY

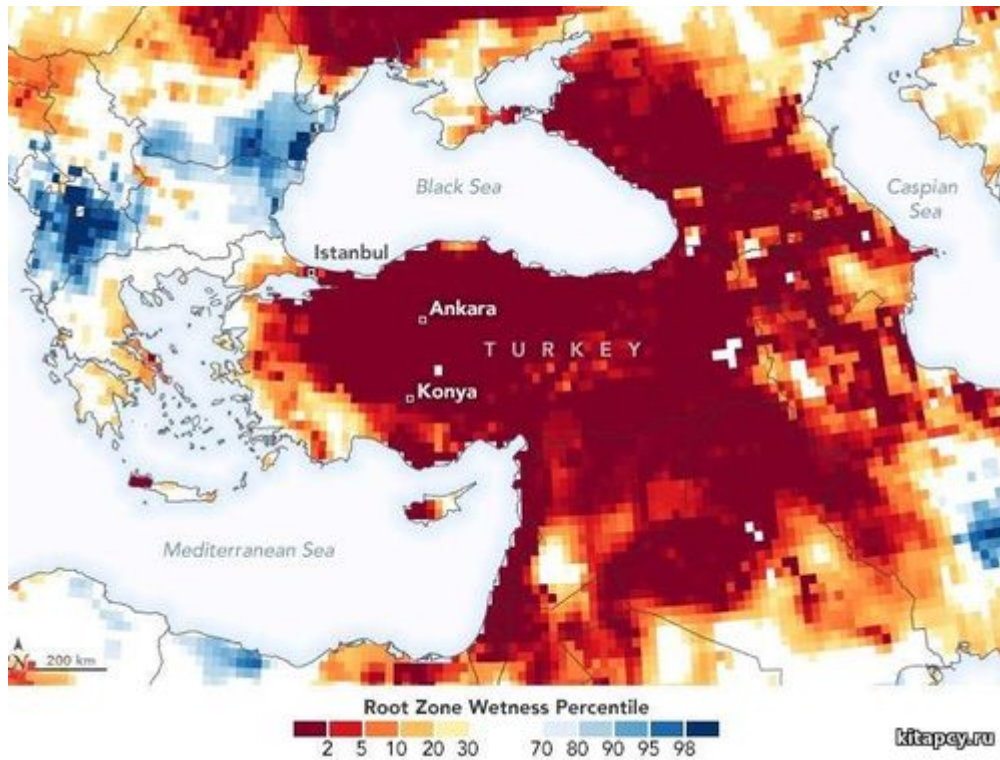

[Surat: Pixabay](#)

NASA 2021-nji ýylyň 11-nji ýanwarynda ýeriň dartys güýjüni halas etmek we klimat üýtgeşmelerini synlaýan hemralar tarapyndan surata düşürilen gurakçylyk kartasynyň maglumatlaryna esaslanyp, Türkiýäniň ýerasty suw kartasy boýunça duýduryşlary berdi.

Habarda ýerasty suw kartasynyň reňki gök däl-de gyzylymtyk reňkde berilýär.

Şol wagt duýduryşa gulak asanam bolmady. Iki ýyla golaý wagt geçenden soň 2023-nji ýylyň 18-nji iýunynda BBC kanalynyň türk dilinde berilýän bölümünde has giň möçberli habar orta atyldy: «Ýer astyndan çekilşen suwuň mukdary dünýäniň öz daşyndan aýlanyş ugruny 20 ýylda 80 sm töweregi gündogara süýşürdi» («NTV» Habarlar merkezi, 2023).

Surat: NASA

Bu habar bilenem alymlardan başga gyzyklanan tapylmadyk bolsa gerek.

Agzalýan süýşmäniň diňe çekilişýän suwuň mukdaryna bagly bolup-bolmandyghny alymlar jedelleşmek beýlede dursun, ýurdumyzdaky ýerasty suwlaryňam endişelendiriji ýagdaýda azalýandygyna we hapalanýandygyna şaýat bolduk.

Ýerüsti suw gorlarymyz gutaryşyp başlady welin, ýerasty suwlara gözümizi dikdik.

Tehnologiýa arkaly müň metrden çuňluga inip bilýän buraw sistemalary bilen tapyp bilen iň soňky damja suwumyzy-da başymyza çekdik.

Gurakçylyk we çakdanaşa burawlaýyş işleri sebäpli ýerasty suwlarynyň derejesi ýagş-ýagmyrlar bilen üsti dolmansoň, barha aşak düşdi.

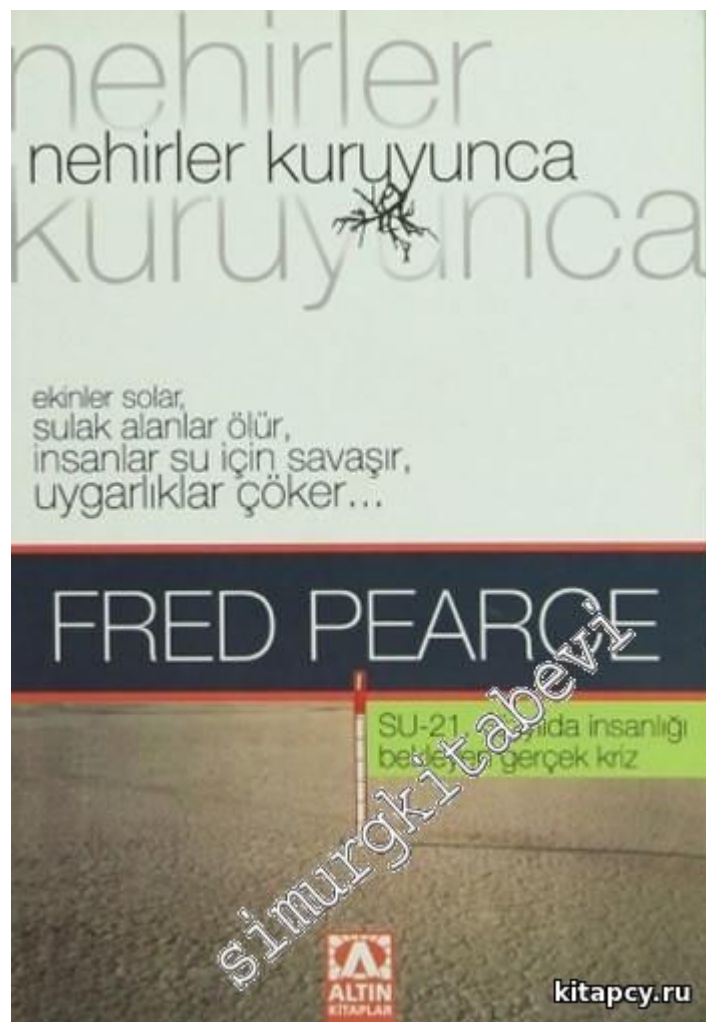
20-40 metrden tapylýan suw 200-300 metr çuňluga çekildi... Käbir guýylar bolsa hemişelik gurady.

Munuň netijesinde Iskenderundan Ýalowa çenli guryýer zolagy boýunça ýerasty suwlara goşulan deňiz suwy bu ýerdäki ýerasty suw gorlarymyzy şor suwa öwürdi.

Kenarýaka zolaklarda gürelýän turistik desgalar, tomusky dynç alyş öýleri (daçalar), parnikdir teplisalar ýeriň üstündäki

gorlardan alup bilmedik suwlaryny has arzan, hatda mugt bolandygy üçin ýerasty suwlara gözünü dikdi. Olar «guýylaryny (skwažinalaryny) gazdygysaýy» suwlar has aşak düşdi.

Agzalan guryýer zolagynda bolan ýerasty suw gorlary boýunça birinji ylmy barlagda problemanyň nähili uludygy we çynlakaýdygy görüldi.

Habarlaryň iň gorkunjy Samsundan geldi. Garadeňiziň şor suwlarynyň Bafra we Alaçam jülgelerine aşakdan girip, 5-6 km-e çenli süýşendigi anyklandy we ýerasty suwlar çekildigisaýy bu süýşmeleriň dowam etjekdigi çaklanýar.

Häzir dünýäniň ulanýan suwunyň üç bir böleginden gowragy ýerasty suw gorlaryndan alynýar. Liwiýa, Saud Arabystany ýaly ýurtlar çölüň astynda ýatan million ýyllyk fossil suwlarynyň (палеовод) ýarsyna golaýyny sokga sorup aldy.

Ýerüsti suwlar üçin döwletleriň arasynda, hatda sebitleýin uruşlaryň bolmagyna garaşylýan wagty, eýýämdeň ýerasty suwlar üçinem uruş zaňlary urulýar.

Birinji dawa nebite baý ýurtlardan Saud Arabystany bilen

Iordaniýanyň arasynda bolup geçdi. Iordaniýa Arabystany ýerasty suwlaryny ogurlamakda aýyplady. Hernä, birnäçe gepleşiklerden soň häzirlikçe ylalaşyga geldiler. Bu ylalaşyk fossil suwlarynyň paýlaşygyny öňünden kesgitleän birinji ylalaşyk boldy.

Şeýle mysallar köpeliberse, diňe dünýäniň ümzügi däl, ýaşayyşyň ümzüginiň nirä baryp direjegi belli däl. Suw üstündäki uruşlardan öz içinde eýýämden ýeňilenleriň başyny Hindistan, Bangladeş, Päkistan, Hytaý, Çili, Efiopiýa, Özbekistan çekýär.

Bu ýurtlaryň çuň skwažinalarynda zäherli suwlar çykmaga başlady. Suwlardaky flýuorit we gurşun ýaly maddalaryň mukdary adamlary öldürip biljek derejede artypdyr. Bangladeşde we Günbatar Hindistanda bir milliondan gowrak obada ýaşayan 10 millionlarça adam skwažinalardan zäherlendi.

Köpçülikleýin zäherlenmeler häzirem dowam edýär. Bütindünýä Saglygy Goraýyş guramasy (BSGG) bu wakany **«Taryhyň iň uly köpçülikleýin zäherlenme hadysasy»** hökmünde baha berýär.

Dünýäniň birnäçe ýerinde ýerasty suwlar meselesi indi yza dolap bolmajak menzile gelip diränem bolsa, biz ýurtlardan sapak alyp, käbir öňüni alyş-taýýarlyk işlerini geçirip bileris.

Ýurdumyzda esasanam ekerançylyk meýdanlarynda bu heläkçiligiň 1980-1990-njy ýyllarda Egeý sebitinde baglyk ýerlerde ýola goýlan damjalaýyn suwaryş prowodalarynyň köpüsiniň birnäçe ýylyň dowamynda demir çökündilerinden ýaña poslap-dykylyp gidendigini gördüm.

Guýylarda suwuň derejesi aşak düşdügisaýy demiriň derejesi köpeliýär. Demir bilen bile marganes, gurşun we ş.m. maddalar köpelip, wagtal-wagtal miweli agaçlaryň guramagyna sebäp bolýar.

Bir elementiň beýlekileriniň garşysyna köpelmegi – ösümlüklerde beýleki gerekli esasy maddalaryň alynmagyna päsgel berýär. Ýerüsti suwlar bilen soňuny saýman edilen akylsyz, wagşyýana suwarmalar bilenem şuna meňzeş netijeler az gabat gelenok.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk BİLBAY

**TÜRKİYE'DE SU YÖNETİMİ
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
ÖZELİNDE BİR ARAŞTIRMA**

kitapcy.ru

GAP mysalynda bolşy ýaly, ýerleriň şorlap hatardan çykmagy ýaly başga bir howpam abanyp gelýär. Hünärmenleriň bu boýunça berýän duýduryşlaryny-da diňleýän ýok. Hatda 1998-nji ýylda ýazan bir makalamda GAP-dan jogapkär döwlet ministri Salih Ýyldyryma «GAP-yň suwaryş böleginiň ýalňyş meýilleşdirilendigini, ýapdan suwarmagyň ýerine pürkölýän suwaryş sistemasyna geçilmegini» maslahat bermäge synanyşypdym. (Syrma, 1998).

Gynansak-da, GAP-yň uly bölegi, şorlap, hatardan çykyp ýatyr. Ýagny, negözel ýerler elden gitdi, harap boldy. Bu boýunça ygtyýarlylar hökman beýanat bilen çykyş etmeli bolarlar (!).

Häzir tebigatyň özi Konýada we Aksarayda emele gelen 2 müň 500-den gowrak gorp atyp ýerler arkaly ýerasty suwlaryň ulanylmagyny çäklendirmek babatda bize duýduryş berýär. Eşidýän, duýýan bir barmy özi?

Tejelli SERJAN SYRMA.

Penşenbe, 17.08.2023 ý. Oba hojalygy: maldarçylyk we ekerançylyk